Чурапчыга күн тахсар!

12+

САНГА ОЛОХ

100 ЛЕТ ЯАССР 1922-2022

Чурапчы улууһун хаһыата

Ыам ыйын 27 күнэ, 2022 сыл, бээтинсэ

№ 20 (11846)

БИҺИЭХЭ СУРУЙАЛЛАР

Суоппардар аҕалара, эҥэлэрэ

стр. 3

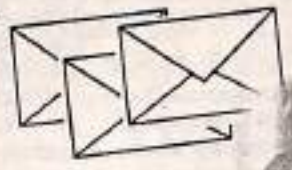

Эрэдээксийэ почтата

стр. 4

ЧАҒЫЛЫС

Оҕо көмүскэлин күнүтэр

стр. 6

стр. 2

ТИҺЭХ ЧУОРААН ЧУГДААРДА

ТЭТТИК СОНУННАР

Чурапчытаабы үнүстүүт 2035 сылга диэри сайдыытын торумнуур форсайт-сиэссийэ ыытылынна

Сиэссийэ кыттыылаахтара биэс бөлөҕүнэн быраактыка чаһыгар олордулар итиэннэ Сколково федеральнай эксперэ, "Санга идэ атлаһа" бырайыак салайаччыта Дмитрий Судаков визионерскай диэксийэтин иһиттилэр. Кинини сэргэ экспердэрин СӨ үөрэххэ уонна наукаҕа министирин 1-ый солбуйаччы Михаил Присяжнай, Мордвагаабы судаарыстыбаннай университет ректора Дмитрий Глушко, СӨ физкультуураҕа уонна успуорка министирин солбуйаччы Александр Бугаев, СӨ профессиональнай үөрэхтээһин үнүстүүтүн дириэктэрэ Лилия Иванова, СӨ инники профессиональнай бөлөмүн Кинин дириэктэрэ Владислав Хабаров үлэлээтилэр.

Уопсай установкалыыр сиэссийэҕэ Аан дойду треннэрин, Арассыыйаҕа үөрэх өттүнэн уопсай үлэ-хамнас хайдах ыытылларын билистилэр. Итини сэргэ үнүстүүт сайдыытын, билигин туохха олоҕуран үлэлиир күүстээх өрүттэрин, ону сэргэ туохха хаалан иһэрин ырытыстылар. Уопсаһа алта хайысханан арахсан үлэлээтилэр. *Онуоха үөрэх эйгэтин туһаннаах тэриллэриттэн 80-тан тахса киһи кытынна.*

Чурапчы улууһугар "Күн сардаҥалара" Оҕо нейропсихологическай кииниэ аһыллыаҕа

Бу бырайыак СӨ Ил Дарханын гражданскай уопсастыбаннаһын сайыннарыыга Граныын биир кыайыылааҕынан буолбута. Бу киин Чурапчы улууһугар сайын аһыллара былааннанар.

Нейропсихологтар "ыарахан" майгы туохтан сыыһаан үөскээбитин быһааларга кемелеһүөхтэрэ итиэннэ киһи бэйэтэ итии ыарахаттары туораталарыгар сирдиэктэрэ. Ол түмүгэр киһи туттуммат санааларын, мунан хаалар туруктарын, саҥаларыгар ыарырҕатар кэпсэйдээһиннин, дизартрия о.д.а. көрүнүөри туораталарга кыһаллыахтара. Онуоха испэсэлистэр мэйиини үлэтэтэр биология сокуонунан салайтарыахтара. Нейропсихология диэн психология, педагогика уонна нейрофизиология наукаларын холбуу тутан, быһатын эттэххэ, киһи майгыта-сигилитэ мэйиини кытары быһаччы сибээһин үөрэтэр наука буолар.

Оҕолоо 4-тэн 12 саастаах эрэ диэри нейропсихология күүскэ дьайыан сөп. Ити эрэ кэмнэ оҕо мэйиитин тутула толору ситэр-хотор.

Васильевтар дьиэ кэргэн династиялара Өрөспүүбүлүкэтээҕи Бочуот кинигэтигэр киирдэ

СӨ Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлэ Андрей Тарасенко Бочуот кинигэтигэр өрөспүүбүлүкэ 10 бастыҥ үтэһит династиятын киллэрэр туһунан дьаһалга илии баттаабыта. Онуоха биһиги улууспутуттан Васильевтар педагогическай династиялара киирдэ.

Династияны төрүттэччинэн үөрэх эйгэтигэр 49 сыл үлэлээбит Роман Ильич Васильев буолар. Кини – САССР үтүөлээх учуутала, Чурапчы улууһун Бочуоттаах бэтэрээнэ, Бочуоттаах олохтоохо, "Үлэҕэ кылбиэннэх иһин", "Үлэҕэ уһулуччутун иһин" "Аҕа дойду сэриитин сылларыгар кылбиэннээх үлэтин иһин" мэтээллэринэн, САССР Үрдүкү Сэбиэтин Бочуотунай грамотатынан наҕараадаламмыта. Кини үөрэппит оҕолорун ортолоругар өрөспүүбүлүкэбит бастакы Ил Дархана Егор Борисов, Олимпийскай чемпиэнэ Павел Пинигин үөрэммиттэрэ. Күн бүгүн Васильевтар династиялара 4-с көлүөнэҕэ салҕанар.

КОРОНАВИРУҺУ УТАРЫ ҮЛЭЛИИР СУҺАЛ ЫСТААП ИҺИТИННЭРИИТЭ

COVID-19

Ыам ыйын 25 күнүнээҕи туругунан улуус инфекционнай отделениетыгар 4 киһи сытар. Итиитэн оҕото – 1. Таһыттан 2 киһи эмтэнэр.

Вакцинаны былаанынан 11204 киһи ылыахтааҕын, билигин 9254 киһи бастакы компонентын, 5694 киһи иккиһин ылбыт. Вакцинаны ылбыттар туруктара үчүгэй.

Бэйэни харыстанар туһуттан маасканы, бэрчээккини кэтэ сылдьыҥ, социальнай арыты тутуһуҥ, илиини чаастатык суунуҥ. Ыарыы сибикитэ (температура таҕыстаҕына, сыты, амтаны билбэт буоллаххытына, сөтөлүнэххитинэ) бырааһы ыҥырыҥ.

Чурапчытаабы кини бальыһа суһал линнийэтин телефоно – 89618696878, 89644202833

Роспотребнадзор – 84115141272.

ЕДДС – 84115141660.

ИЛ ДАРХАН НЭДИЭЛЭТЭ

Айсен Николаев үлэтин сүрүн түгэннэриттэн

Ил Дархан былаанныыр музыыхха өроспүүбүлүкэ бырабыыталыстыбатын иннигэр сааскы халаан уутун уонна ойуур баһаардарын кэмин этэнгэ аһардар туһугар улуустары кытта үлэни күүһүрэтэргэ сорудахтаата. Айсен Николаев нэһилиэнньэ олоҕун хаачыйар эбийиэктэри көмүскээһиннэргэ улахан болҕомтону уурарга эттэ. Ол курдук, өроспүүбүлүкэҕэ бу иннинэ Горнай улууһун Өрт бөһүөлэгэр суһал балаһыанньа эрэсимин биллэрбиттэрэ. Нэһилиэккэ Хаар Балаҕан үрэх таҥыма үрдээн халаан уута 4 дыэҥин, 5 тэлгэһэни, хочуолунайы уонна услуорт сааланы ыла сырытта.

Ойуур баһаардарын боппуруоһугар өроспүүбүлүкэ салайааччыта улуустарга өрт уотун ыытыыны күүсүн хонтуруоллуурга ыйда.

Айсен Николаев өроспүүбүлүкэ кардиологтарын, неврологтарын уонна медицинскэй тэрилтэлэр сүрүн бырааастарын кытта көрүстэ. Манна Саха сиригэр Арассыыйа Федерациятын дорообуйа харыстабылыгар министирэ Михаил Мурашко салайаччылаах федеральнай экспертэр хамаандаларын үлэлэрин түмүгүнэн туоруоруллубут соруктары ырыттылар.

Ил Дархан көрсүһүүгэ медиктэр иннилэригэр «Дорообуйа харыстабыла» национальнай бырайыак чэрчитинэн кэкэ соруктары туруорда. Бастатан туран, нэһилиэнньэни былаанныахтык уонна иҥэн-тоҥон диспансеризациялааһын уонна профилактическай көрүү тэтимин үрдэтэргэ соруйда. Нэһилиэнньэни диспансеризациялааһын кордоруутун намтаһына пандемияны уонна хаачахтары киллэрэрин кытта сибээстээх. Ол курдук, Саха сирин нэһилиэнньэтин 37%-на медицинскэй тэрилтэлэргэ 2 сыл кэриҥэ үктэммэтэх.

Өроспүүбүлүкэ дорообуйа харыстабылыгар министирэ Лена Афанасьева иһитиннэрбитинэн, бүгүн нэһилиэнньэни диспансеризациялааһын кордоруутэ туһаан эрэр. Бу үлэни кэнгэргэ пациеннарга диспансеризацияны барыахтаахтарын саҥатар автоматическай системэни туруорарга уонна улуустарга медицинскэй биригээдэлэри ыытыыны эльбэтэр туһунан этии киирдэ.

Ил Дархан өроспүүбүлүкэ экэниэмикэтин сайыннарыы боппуруостарыгар суһал ыстаап уочараттаах мунньахын ыытта. Манна экэниэмикэни уонна нэһилиэнньэни өйөөһүн миэрэлэри былаанын туолуутун көрдүлэр.

«Бу хайысхаҕа үлэ салгыы ыытыллар. Федеральнай кинин уонна эрэгийэн таҥымыгар саҥа миэрэлэр киирэллэр. Улахан болҕомтону тыраанспарт комплексын үлэтигэр уонна бырамыысыланнас фондатыгар уурабыт. Бу фонда салаатынан биһиги өроспүүбүлүкэбит дойду атын субъэктарынаҕар улахан федеральнай өйөбүлү ылар», - диэн бэлиэтээтэ Айсен Николаев.

Дойдуга 8-тан 17-гэр диэри саастаах оҕолоох ыалларга босуобуйалары биэрии саҕаланна. Саха сиригэр бу төлөбүр 10167 оҕолоох ананна, манна 325,6 мөлүйүөн солкуобай көрүлүннэ.

Итинник сэргэ оҕолоох ыалларга «Дьиэ кэргэн» өроспүүбүлүкэтээҕи ийэ хапытаалын суотугар 30 тыһыынча солкуобайга тиийэ кэмэйдээх бириллэр төлөбүр көрүлүннэ. Төлөбүрү биэриҥэ 377 быһаарыы ылылынна. Бу миэрэ 2023 сыл күлүн тутар ыйын 1 күнүгэр диэри үлэлиэҕэ. Саха сиригэр өйөбүлүнэн 1200 ыал туһаныахтарын сөп.

Бүддьүөт эйгэтин үлэһиттэрин сорох категорияларын хамнастарын 2022 сыл муус устар 1 күнүттэн 6,4 бырыһыан индексациялыыр туһунан быһаарыныы ылылынна.

Бары министиэристибэлэр, биздэмэстибэлэр уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнара киниэр истэриэн үлэлиир тэрилтэлэр үлэһиттэрин хамнастарын аҕылаатын үрдэтэр туһунан бирикээстэри, нуорма-быраап аакталарын таһаардылар. Бу сыалга өроспүүбүлүкэ бүддьүөтүттэн 1 млрд кэриҥэ солкуобай тыырылынна.

Маны сэргэ Саха сиригэр үлэ ырыынагын өйөөһүнүгэ тэрээһиннэри ыыталлар. Манна федеральнай бүддьүөттэн 268,7 мөлүйүөн солкуобай көрүлүннэ.

Ил Дархан «Россия 24» телеканаалта ГТРК «Саха» «Быһа юпэстин» быһа биэриитигэр кыттан, өроспүүбүлүкэ олохтоохторун ыйытыыларыгар хоруйдаата. Айсен Николаев чаһынай хаһаайыстыбалартан үүнү тутуута дотацияны тыырар былаан баарын иһитиннэрдэ. Маны сэргэ кини Саха сиригэр «Куттала суох хаачыстыбалаах суоллар» национальнай бырайыагы олохтоох киллэрии үлэтин үрдүктүк сыанналаата.

Ил Дархан Саха сирин олохтоохторун Сайылык күнүнэн эҕэрдэлээтэ.

Өроспүүбүлүкэбитигэр сайылык хаһаайыстыбаларын сергүүгэ, сайыннарыыга – сайылыктары тутуута, уотунан, тиэхиньикэнэн хаачыйыыга, үлэһиттэргэ табыгастаах олохтуоһаҕы тэрийиигэ тус сыаллаах үлэ ыытыллар.

Ил Дархан иһитиннэрбитинэн, бу күннэргэ Саха сирин үрдүнэн 355 сайылыкка 1648 кини көһүөҕэ. Онно 41 тыһыынча сүөһүү илдьэ тахсыахтара. 2022 сылга тыа хаһаайыстыбата хаһаайыстыбаҕар да мунутуурдук үбүлэниэҕэ.

Чурапчы улууһугар ыам ыйын 26 күнүнээҕи турутунан 9 сайылыкка барыта 449 ынах-сүөһү көсте. Ол иһигэр ыанар ынаҕа – 140.

Афанасий Ноев, Ил Дархан пресс-сэкиретээрэ.

БЭЛИЭ ТҮГЭН

ТИҺЭХ ЧУОРААН ЧУГДААРДА

Быйыл Чурапчы улууһун бары оскуолаларыгар 261 оҕо бүтэрэн, олох киэҥ аартыгар үктэниэҕэ.

Дмитрий Коркин аатынан Чурапчытааҕы олимпийскай эрэллэри бэлэмнии өроспүүбүлүкэтээҕи интэриэт-оскуоланы быйыл 38 успуорт эйгэтигэр аттара балай эмэ киэҥник биллэр үөрэнээччи түмүктүүр.

Интэриэт-оскуола дириэктэрэ Николай Гуляев иитиннэ учууталлара бэлиэтэлиэриэн, бу – барытыгар дэгиттэр талааннаах, чаҕылхай оҕолор. Николай Николаевич бэйэтин эҕэрдэтигэр, өроспүүбүлүкэ 100 сылын чэрчитинэн үөрэнээччилэргэ барыларыгар үөрэхтэригэр, успуорка 100% ситиһиини баҕарда. Итинник сэргэ үлэҕэ уонна оборуонаҕа бэлэммит (ГТО) нуорманы кыһыл көмүс бэлиэҕэ туттарбыт выпускниктарга дастабырыаннылары үөрүүлээх-быһыыга майгыга тутпатаата.

Улуус баһылыгын 1-кы солбуйааччы Алексей Егоров, үлэһиттэр идэлээх сойуустарын улуустааҕы комитетин бэрэсэдэхэтэлэ Егор Давыдов, Чурапчы нэһилиэгин баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччы Николай Аммосов үөрэнэр кэмнэригэр үтүө ситиһиилэммит оҕолорго анал нетинэндийэни, махтал суруктары анаатылар.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ДАРХАН КЫҺАТЫГАР

С.А.Новгородов аатынан киэҥ, баай устуоруйалаах Чурапчы орто оскуолатын 150 сылга. Маныык убүлүөйдээх даатаҕа Дархан Кыһатын 51 оҕо бүтэрдэ, оттон 9-с кылааны 57 үөрэнээччи бүтэрдэ.

Улуус баһылыга Степан Сергыдаев оскуоланы бүтэрээччилэри эҕэрдэлээтэ. Кини: «Дойду бэрэсидиэнэ Владимир Путин, СӨ Ил Дархана Айсен Николаев оҕо эбии дьарыктаах буоларыгар, успуорт сайдыытыгар болҕомто ууралларын. Бүгүн Ил Дархан САССР 100 сылынан бир кэлим эксэмэни 100 баалга суруйбуттарга 100 тыс. суумалаах стипендияны аныыр туһунан уураахха илии баттаата. Иннинэ кэскилэрбит, ыччатарбыт уустук кэмнэ бастакы хаамыыларыгар улахан көмө буолар», - диэн бэлиэтээтэ.

«Бастыҥ үөрэнээччи» Анжела Степанова, «Бастыҥ уопсастыбанныык» Лия Дьячковская, «Бастыҥ ыспарсымыан» Ксения Чепалова буоллулар.

Бу оскуолаҕа сылын аайы улуус киэн туттар бастыҥ дьоммут аатынан биириэмийэлэр олохтоноллор. Быйылгы «Дархан» оскуола стипендиятын Анатолий Далбаев, Г.Д. Ефимов аатынан биириэмийэни Петр Карпов, С.К. Макаров аатынан биириэмийэни Иван Саввин, Е.А. Борисов аатынан биириэмийэни Мичианиэ Флегонтова, Л.И. Сысолятина аатынан биириэмийэни Сахая Захарова, П.Т. Аржакова аатынан биириэмийэни Роман Павлов, Дьылабыай дьахталлар Сэбиэттэрин биириэмийэтин Сахая Попова туттулар.

Марфа ПЕТРОВА.

ХАТЫЛЫГА

Болот Боотур аатынан Хатылы орто оскуолатын быйыл 11 оҕо бүтэрдэ. Оскуоланы бүтэрээччилэр ортолорутар Яша Чичигинаров, Вова Кривошапкин Арассыыйа, өроспүүбүлүкэ уонна улуус таҥымнаах ыспартыыбынай күрэхтэһиилэргэ, олимпиадаларга, НПК-ларга ситиһиилэхтик кыттан, кыайыылаҕыынан, призердарынан буолбуттар.

Эмиэ да үөрүүлээх, эмиэ да долгутуулаах күн выпускниктары оҕо саастарыттан кэрэҕэ, үтүөҕэ үөйүбут иитээччилэрэ, бастакы учууталлара, ону тэҥэ кылаастарын салайааччыта Елена Иванова долгуйан туран эмиэ алгыстаах тылларын тиэртилэр. Оттон төрөппүттэр аттарыттан Татьяна Парфенова эҕэрдэтин тиэрдэн туран, ыччаттарга эксэмэнэрин ситиһиилэхтик туттаран, салгыы үөрэнэн, үлэһит үтүө дьон буолалларыгар, олохторун аартыгар мөлдьи ситиһиилэхтик, сырдык, ыраас буоларыгар баҕарда.

Бары выпускниктарга улуустааҕы үөрэх управлениетын, оскуола салалтатын аатыттан Бочуотунай грамоталар, махтал суруктар тутарылыннылар. С.А. Новгородов аатынан биириэмийэни Яша Чичигинаров тутта.

Анна ЗАХАРОВА.

ЧУРАПЧЫ ГИМНАЗИЯТЫГАР

С. К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын 32 үөрэнээччи бүтэрдэ. Тиһэх чуораан долгутуулаах күнүгэр оскуоланы бүтэрээччилэргэ улуус баһылыгын солбуйааччы Семен Федоров, үөрэх управлениетын начаальныыга Юрий Посельскай эҕэрдэ тылы этэн туран, үөрэх бастыҥнарыгар, араас куонкурустарга, олимпиадаларга ситиһиилэхтик үөрэнээччилэргэ наҕараадалары туттардылар. Гимназия выпускниктарыныан киэн туттар, ол курдук 22 үөрэнээччи Арассыыйа таҥымыгар, *ону тэҥэ 8 үөрэнээччи йоруоттар икки ардыларынаҕы научнай-практическай кэмпириэнсийэлэргэ* ситиһиилэхтик кыттан, дипломант буолбуттар. Бүтүн Арассыыйатааҕы, хотугулуу-илиини, өроспүүбүлүкэтээҕи олимпиадалар түһүмэхтэригэр 12 үөрэнээччи призер уонна кыайыылаах үрдүк аатын ылбыттар.

Эдуард МАКАРОВ.

ТӨЛӨЙГӨ

Төлөй орто оскуолатын 12 оҕо бүтэрдэ. Бу оҕолор бары кэриэтэ туйгун үөрэхтээхтэр, бастыҥ уопсастыбанныыктар, ыспарсымыаннар. Борисова Каролина, Коркин Альберт, Захаров Эрэл, Крюкова Людмила, Кузьмина Айна, Максимова Сайыына, Копырин Юрий, Монастырева Анна, Никитина Ангелина, Попов Леонард, Сивцева Нарыйа, Смирников Вадим ситиһиилэхтик үөрэнэн, үтүө алгыстаах улахан олоххо эрэллээхтик хардыылыылар.

Оскуола Бочуоттаах попечителэ, Төлөй нэһилиэгин баһылыгынан ситиһиилэхтик үлэлээн, Төлөй сайдыытын түстэбит оскуола тутуутун иилээн-саҕалаан тэрийбит Иннокентий Аммосов туйгун үөрэнээччигэ Борисова Каролинаҕа тус бэйэтин аатыттан стипендияны туттарда. Попечителлэр Афанасий Захаров, Игорь Николаев, Григорий Смирников, Василий Гуляев, Егор Адамов, Николай Аммосов, Зоя Дьячковская, Максим Смирников, Василий Нестерев, Василий Дьячковскай, Анатолий Александров 100 үбүлүөйдээх сыл үтүө алгыһын этэн туран, үтүө холобуру ситэрэн, оҕолорго стипендияларын туттаран үөрүүлэр. Оҕолор, төрөппүттэр, учууталлар махтал тылларын эттилэр.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

ТЫА ХАҺААЙЫСТЫБАТА

ОТТООҺУН БЫЛААНА БИГЭРГЭННЭ

Ыам ыйын 20 күнүгэр улуус салалтатын мунньахтыыр саалатыгар сааскы ыһыы уонна оттооһунга бэлэмнэниигэ сүбэ мунньах буолла. Улуус салалтатын туһаанныах үлэһиттэрэ, нэһилиэк баһылыктара, тэрилтэ салайааччылара, бааһынай хаһаайыстыбалар салайааччылара кытыннылар.

Мунньаҕы улуус баһылыга Степан Саргыдаев салайан ыытта. Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начаалынныыга Анжелика Неустроева бу күннэргэ улуустааҕы тыа хаһаайыстыбатын бары салааларыгар ыытыллар үлэлэри билиһиннэрдэ. Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начаалыныыгын солбуйаччы Прокопий Старостин 2022 сыллаах отооһун соругун, нэһилиэктэринэн тиэрдиллэр былааннар тустарынан дакылааты оҥордо. Бахсы нэһилиэгин баһылыга Иннокентий Барашков оттооһуну тэрийиигэ былааннарын билиһиннэрдэ.

Бу үс ийитиннэрии кэнниттэн элбэх ыйытыы киирэн эппиэттэнии. Кураан сайын буолар туруктааҕынан, тус сирдэрин оттообуттарын таһынан, атын сиргэ оттуурга былааннанар туһунан, кэпсэтиини эрдэттэн ыытар наадатын эттилэр. Атыылаһардаах бэйэ типийэн оттообута хаһыстыбалаах, чинг буоларын бэлиэтээтилэр. Бахсылар атын сиргэ оттоору, 8 мобильнай бригээдэни ыытаары былааннаналлар.

"Чурапчы" ТХПК бырабылыанньатын бэрэссэдэтэлэ Николай Аржаков сүрүн болҕомтону бэйэлэрин сирдэрин сирийэн оттооһунна ууралларыгар эттэ. Былырыын сорох сирдэр оттомокко хаалбыттарын бэлиэтээтэ. Атын сиртэн тиэйтэриигэ элбэх үп ороскуоттанарын, от тиэйиитигэр үлэлээбит сорох дьон билигин даҕаны харчыларын ыла иликтэрин, итии быйылгы тиэйиигэ кэпсэтиигэ уустуктары үөскэтиэн сөбүн эттэ.

Хатылы нэһилиэгин баһылыга Ульяна Атласова Туолума үрэҕэр дулҕалаах сирдэри оттуурга, оттоммот сирдэрин онгосторго эттэ. Бахсы нэһилиэгин баһылыга Иннокентий Барашков бастаан атын сиргэ баран оттоон баран, бэйэлэрин сирин кэлин оттуур былааннаахтарын, бригээдэлэр састаптарын, тиэхиньикэлэрин быһарбыттарын билиһиннэрдэ. Кытаанах нэһилиэгин баһылыга Егор Потапов сорох хаһаайыстыба салайаччылара бэлэм тиэллэн кэлэр окко былааннаналларын, бэлэмнэ үөрэммиттэрин, сылгыны хаһыыга ыыллакка, элбэх от ороскуоттанарын кириитикэлээтэ.

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев кураан сыл быйыл эрэ буолбакка, кэлэр сылларга эмиэ буолар кутталлаах, онон сири-уоту көрүнэр, онгостор наадатын бэлиэтээтэ. Атын улуустары кытары дуогабардаһыылар, кэпсэтиилэр ыытыллалларын билиһиннэрдэ. Оттооһунна улуустааҕы суһал ыстаап тэриллэн үлэтин саҕалаабытын эттэ. Нэһилиэктэр, звенолар икки ардыларыгар куоталаһыы усулуобуйата бигэргэниэхтээҕин эттэ, сводкалар дьиҥнээхтик, чуолкайдык оҥоһуллуохтаахтарыгар тохтоото.

Мунньах түмүгүнэн оттооһун былаана бигэргэннэ.

Алексей Слепцов

Прогнозные данные по заготовке грубых кормов Чурапчинского района на 2022 г.

Наслег	Сено на зимовку 21/22 г. тонн	План заготовки сена 2022 г. тн	Прогноз заготовки сена 2022 г.тн	В том числе		Место дислокации мобильных бригад	покупка	дефицит, тн
				на местах	моб.бр.			
Алагарский	1681,40	1674,0	1050,0	550,0	500,0	Нам Мыҥдагай	200,0	431,4
Бахсытский	2116,70	1602,0	1152,0	552,0	600,0	Бүлүү Якутск Тулагы	450,0	514,7
Болтогийский	1992,40	1497,0	1150,0	800,0	350,0	Туолума		842,4
Болугурский	3274,40	2777,0	2615,0	2615,0				659,4
Кытанахский	1958,00	1636,0	800,0	800,0				1158,0
Арылахский	1407,42	1226,0	1226,0	1226,0				181,4
Мугдайский	2292,0	2075,0	1050,0	800,0	250,0	Томтор, Мэҥэ Хаҥалас	500,0	742,0
Ожулунский	2617,85	2745,0	2100,0	1600,0	500,0	Бүлүү, Якутск		517,9
Соловьевский	2753,00	2104,0	2104,0	2104,0				649,0
Сыланский	5237,91	3791,0	1413,0	1413,				3824,9
Телейский	1512,50	1504	900	600	300	Минири, Татта		612,5
Хадарский	1982,64	1593	1400	1200	200	Нотара		582,6
Хатылынский	1441,60	1712	1100	1100				341,6
Хаяхсытский	1567,40	1445	1145	500	645	Минири, Нотара		422,4
Хоптогинский	3289,50	3052	1700	1300	400	Якутск, Нотара		1589,5
Чакырский	2081,48	1958	1200	1000	200	Якутск		881,5
Чурапчинский	1731,70	1609	1000	1000				731,7
По улусу	**38 938**	**34 000**	**23 105**	**19 160**	**3 945**		**1 150**	**14 683**

БИҺИЭХЭ СУРУЙАЛЛАР

Петр Григорьевич Климов – Чурапчы улууһун биир биллэр, чулуу суоппара. Эдэр сылдьан 6 сыл тырахтарыыстаан баран, сырыыта бытаанын сирдэҕэ буолуо, суоппар кууруһугар үөрэммитэ. Бу идэтин баһылаат, Чурапчытааҕы МТС-ка суоппарынан үлэлии киирбитэ. Ити 1963 сыллаахха этэ. Ити кэмтэн ыла, МТС, СХТ тэрилтэлэригэр араас мааркалаах массыыналарга биэнсийэҕэ тахсыар диэри үлэлээбитэ.

СУОППАРДАР АҔАЛАРА, ЭҺЭЛЭРЭ

Табаарыстара, доҕотторо Клим Петро диэн таптаан аатталлар. Дэгиттэр талаанналах үлэһитинэн буолар. Мин 1972 с. «Сельхозтехникаҕа» кэлэрбэр кырдьаҕас суоппардар ахсаннарыгар сылдьар, тэрилтэ эрэллээх механизатора этэ. Эдэригэр тырахтарыыстаабыт буолан, итинтэн иитиибэт, автокраннга олорон металлолом тиэйэн табаарыстарын абырыыр, солбуйдаһыкка да сылдьар буолара. Араас мааркалаах массыынаҕа барытыгар үлэлээбитэ, баһылаабыта. Биирдэ завгһрдыы сырыттахпына, управляющайбыт А. А. Шадрин ыытыран санга, маҥнай кэлэр «Урал» массыынаны ылар буоллубут, улахан кыахтаах массыына, ким сатаан үлэлэтиэй диэн ыйытта. Субэлэһэн баран, Петр Климов үлэлиэн сөп диэн быһаардыбыт. Онон Петр Григорьевич Чурапчыга маҥнайгы «Урал-377» маркалаах, бензининэн үлэлиир, илин муоһа эрийбэт массыынаҕа тиксибитэ. Ити кэмтэн ыла, сыллата «Урал», «КамАЗ» массыыналар кэлбиттэрэ. Ити ылбыт «Уралыгар «МАЗ» мотуорун олордон, вездоход илин муостаан, биир бастакынан уларытан оҥорбута. 42-90 ЯКН диэн нүөмэрдээҕэ. Ол кэнниттэн тыа сиригэр аналлаах «КамАЗ-55102» маркалаах массыынаҕа тиксибитэ.

Петр Климов биир сүрүн ситиһиитинэн бэйэлэрин биир идэлээхтэрин ортолоругар Саха сирин рекордун олохтооһуна буолар. Ол курдук, ЗИЛ полуприцеп массыынанан сылга 337 тыһ. туонна километэри оҥорбута. Ити кини кыайара бэрт буолан, бортовой массыынанан чох тиэйэн кэлэн, тимир күрдьэҕинэн сүөкэнэн, биир даҕаны күн орообокко сүүрбүтүн түмүгэ буолар. Оччотооҕу суоппардар бары даҕаны итинник үлэлиллэрэ. Петр Ханаластааҕы таас чох карьерыгар бастакы уочарат буолар гына эрдэлээн барара. Биирдэ куоракка сылдьаары олорсон билбитим. Иннибитигэр кыһыл уот көһүннэр эрэ, гааһын эбэн биэрэн ситэн аалар. Оччолорго массыына аҕыйах буолара, суол-иис даҕаны мөлтөҕө, сотору-сотору муоста, боруонка кэлэрэ. Чурапчы суоллардара дьэ итинник суолунан айанналлара. Ааспытын кэнэ эбэн эттэххэ, кэлэ иликтэриэ, сарсын айаннаахтаах путевкалара, куттуохтаах уматыктарын толуоннара бэлэмнэнэн баазаҕа киирэр будкаҕа сытар буолара. Субуотаҕа рейсэ сылдьаллара, еребүлгэ оҥостоллоро, чаһынайдарга мас-муус, от тиэйэллэрэ.

Маҥнай автомеханиктыырым саҕана, «Сельхозтехникаҕа» К. И. Колесов, Ф. Н. Иванов, П. В. Макаров уо. д. а. курдук кырдьаҕас суоппардар баалларa. Үлэлиир усулуобуйалара ыарахан этэ. Чуурканан оҥоһуллубут гараспыт кыраҕаһа, тымныыта сүрдээх этэ. Массыына уутун сүөкээбэккэ, хам тоҥоруу кытары буолара. Ангаарыгар тыраахтардар туралларa. Собуоттаатахтарына, туох даҕаны кестүбэт гына буруо буолара, үгээрдээһин элбэх этэ. Бырысыап гарааска турар миэстэтэ суох буолан, таһырдьа хаалларалларa, онно оҥостоллоро, эбэтэр күнүс рейсэҕэ барбыттарын кэнэ иһирдьэ оҥостон баран таһаараллара. Итинник усулуобуйаҕа элбэх кийи доруобуйатын оҕустардаҕа.

Бэтэрээнэрбититтэн, кырдьаҕас суоппардарбытыттан соҕотох Петр Григорьевич Климов үлэлээбит тэрилтэтин 90 сыллаах үбүлүөйүгэр тиийэр дьоллонно. Үлэлээн бүтэн да баран тэһийбэккэ, дьиэ ис-тас үлэтигэр, хотоннго сылдьарын быраата Михальсон кэпсээччи. Кырдьаҕас суоппарбыт ессе биир үтүөтүнэн – бэйэтин курдук туруу үлэһит уолаттары, сиэттэри иитэн таһаарда. Үс уола, алта сиэнэ чурапчылар киэн туттар суоппардара буоллулар, Чукоткаҕа тиийэ айанналлар. Кылгастык маннык суруйан туран, ыытыктабыллаах күнду бэтэрээммитин тэрилтэтин үбүлүөйүнэн эҕэрдэлиибит! Тэрилтэн, улууһун сайдыытыгар киллэрсибит кылаатын иһин махтанабыт, этэҥнэ буолуулуу, дьолу-соргуну баҕарабыт.

Дмитрий Еремеевич ЗАХАРОВ, биригэ үлэлээбит СХТ бэтэрээнэ.

САХА АССР ТӨРҮТТЭММИТЭ 100 СЫЛЫГАР

Мугудай нэһилиэгин устуоруйатыттан

Биһиги киэн сиринэн тайаан сытар Сахабыт сирин хас биирдии улууһа, хас биирдии нэһилиэгэ сурукка тиһиллибит тус устуоруйалаах. Чурапчы улууһун улахан бөһүөлэктэриттэн биирдэрэ – Мугудай эмиэ туһунан баай устуоруйалаах, киэн туттар чулуу дьоннооох нэһилиэк.

Билиитин Мугудай Сылаатан араарылаан, иккис Сылаат диэн аатынан 1912 сылтан сурукка киирбитэ. Саха сиригэр үөрэҕи-сырдыгы, сана олоҕу тэнийиит Сэбиэскэй былаас олохтонон, Боотуруускай улууһугар Волревком тэриллибитэ. Майыһыайдартан, Лиэнтэртэн, Айыыһалартан, Таҥарайыттартан, Чааркааннартан, Мытыйыкылартан, Уутуйыуктартан, Бытыйалартан торуттэнэн, Пермяковтар, Красильниковтар, Толстоуховтар, Аммосовтар, Коркиннар, Сивцевтэр, Оконешниковтар, Катаковтар, Поповтар, Гоголевтар, Варламовтар, Даниловтар, Терютиннар, Ноговицыннар, Дьячковскайдар, Дьяконовтар түөлбэлээн олорор сирдэригэр-уоттарыгар итти сылларга Мугудайга бастакы ревком тэриллибитэ. Бэрэссэдээтэлинэн Иван Самсонович Оконешников талыллыбыта. Кини туруорсан, нэһилиэк Иккис Сылаат диэн аатын Мугудай нэһилиэгэ диэн уларытары ситиспитэ. Олох уларыйар аймаҕаннаах, күүрүннүүх кэмигэр нэһилиэкэ сана олоҕу ойоччу, сырдыкка-санаҕа тардыһаччы хоһуун дьон элбэҕэ: Красильников Алексей Иннокентьевич, Данилов Гаврил Кириллович, Оконешников Николай Григорьевич, Пермяков Даниил Тарасович, Пермяков Михаил Афанасьевич, Оконешников Гаврил Кириллович, Оконешникова Анна Алексеевна о.д.а. Бу дьон Сэбиэскэй былаас бастакы сылларыгар нэһилиэк олоҕун иилээн-саҕалаан салайбыттара, сана былаас ыытар политикатын норуокка ойдатуулуу, ону олохчо киллэриини тэрийбиттэрэ.

Нэһилиэк сирин саҥаттан үлэрбиттэрэ. Эйэ-дэмнээхтик олорон, тэрилгэн нэтэхтэриэ, 1922 сыл саҥатыгар Чурапчыны үрүг сэриилэрэ ылбыттара. Мугудай былыргыттан аартык айаҕар олорор буолан, аймаҕаннаах сылларга дьон-сэргэ үгүс охсуулу, эрэйи-кыһалҕаны көрсүбүтэ. Колотун, аһын-үөлүн, таҥаһын-сабын былдьаппыта. Нэһилиэк бастыҥ дьоннорун: коммунистары, комсомолецтары, Сэбиэскэй былаас актыбыыстарын үрүгнэр соруйан туран соҕуоласпыттара. Аартык чугаһыаҕы ыаллар ырпах бүччүм сирдэргэ көһөрө, саһарга күнэлиллибиттэрэ.

1922 сыллаахха от ыйыгар Чурапчы үрүгнэртэн босхоломмута, эйэ-дэмнээх олох саҕаланан, дьон-сэргэ үөһэ тыыммыта.

Гражданскай сэрии кэмигэр 1923 сыллаахха кыһыры-күһүн үрүгнэр Чурапчыттан Төгүлүгэ баран иһэн, Капитон Лазаревич Сивцев иккис уолун Иван Капитонович Сивцевы, кэлбэллар, байыастарын тутан ылаллар. Биллиини Хордуйбай кини уҥуоҕун уларыы үрдүк соҕотох үөнэ-туйар ордуу тиэкиҥ баайан, тыынчахтыы уматан олорбуттэр. Кэлиэхэ от сирэ-дьаҥ быһыылаах мас бөҕө, оноҕоллубута. 1960-с сылларга оскуола инженераҕа, комсомолеттара фахультаах хаамыы ыытыллара.

Мугудай нэһилиэгэ 1929 сыллааҕы сир түҥэтиигэ көрдөрүүнэн, дьалҥы хаһаайыстыбата – 226, орто сэниэ хаһаайыстыбата – 14, баай, кулаак хаһаайыстыбата диэн суох. Барыта 280 хаһаайыстыба, 1780 ынах-суоһуну, 437 сылгыны иитэн, аһаан-таҥнан олороро учуоттаммыт.

1930 сыллаахха Мугудай нэһилиэгэр 229 хаһаайыстыба, 33 сэниэрэтиигэ холбоспуттара, онтон орто баайы-ынай – 11, дьалҥыгга 218 хаһаайыстыба эбит. Итти сылларга нэһилиэк кэнниттэн Туора Тумуһахха эбит. Олохтоох Сэбиэт бэрэссэдээтэлинэн Степан Коркин-Кумаар Ыстапаан диэн бэрт сытыы тыллаах-өстоох кини үлэлээбит. Нэһилиэк сэбиэтин иһинэн араас кэмнэргэр тэриллибиттэрэ: дьалҥыылар, сири түҥэтии кэмнэриттэрэ, дьахталлар суоттара уолаа.

Итти сыл тэриллибит Бүөтүннүгэ кэнниэх 12 хаһаайыстыбалаах «Сайдыы» артыал, «Төбүрүөн» табаарыстыба холбоһон, 1930 сыл сэтинньи 5 күнүгэр 123 хаһаайыстыбалаах "Сайдыы" диэн улахан колхуос тэриллибитэ. Федор Федорович Толстоухов бэрэссэдээтэлинэн талыллыбыта. Бахы Баалыта кэнниэх, 10-тан тахса хаһаайыстыбалаах Дьячковскай Николай Яковлевич бэрэссэдээтэллээх "Дьэҥкэрэ" табаарыстыба тэриллибитэ. Кэлин 1931 сыллаахха от ыйыгар 26 хаһаайыстыбалаах артыалга кубулуйбута.

1930 сыллаахха аҕыйах хаһаайыстыбалаах "Хоччуку" табаарыстыба уонна 49 хаһаайыстыбалаах "Төбүрүөн" холбоһон, "Субуруускай ыллыга" диэн колхуос тэриммиттэрэ. Куондуга кэнниэх этилэрэ. Бу колхуос кэнники уларытыллан, "Октябрь 20 сыла" диэн аатталлыта. Бэрэссэдээтэлинэн Дьяконов Петр Афанасьевич, Сивцев Митрофан Григорьевич үлэлээбиттэрэ.

Нэһилиэк арҕаа уһугар маҥнай, 1932 сыллаахха, "Чыччан" табаарыстыба тэриллибитэ. Кэнники М.Горькай аатынан колхуоска уларытыллыбыта.

Алаастарынан олорор колхуостаах ыаллар олохторо туһан, нуучча дьиэлэрин туттан, ньыр-баайчы олорон испиттэрэ. Колхуоска киирэллэригэр ыал мас сухатын, элбэхтэҕинэ, түөрт-биэс ынаҕы, биирдиилээн кэлэҥу холбоон, уопсай сүөһүлэр төрөөн-уһаан, сүөһү-сылгы ахсаана балачча элбээн испитэ.

1930-1931 сс. тэриллибит нэһилиэк түөрт колхуоһуттан сорох дьон баҕаран туран, сорохтор күһэйиннэн киирэн, харангаттан хараганы ыпсаран, күүстэрин хаҥыстаммакка үлэлээбиттэрэ. Дьахталлар ынаҕы түөргэ ыыллара, торбосторун бэйэлэрэ көрөллөрө, ыаныык бостууга диэн суоҕа – ыам быыһыгар от муниньуутугар, бурдук быыыытыгар сылдьаллара. Ону таһынан дьиэ үлэтэ-түбүгэ эмиэ бараммат буолара.

1931 сыллаахха Толой, Мугудай, Мэлдьэхси нэһилиэктэрэ күүстэрин холбоон, биир саас уонна сайын устата сана оскуола дьиэтин, сир ортото диэн, Маралаайы кырдальыгар туппуттара. Эрдэ ыал дьиэтигэр аҥыллыбыт оскуолаҕа үөрэнэн саҕалаабыт ыччаттар сана оскуолаҕа көһөн, Өктөөп бырааһыныыгын өрөгөй үөрүүнэн көрсүбүттэрэ. 1935 сыллааҕы үөрэх дьылыттан ситэтэ суох орто оскуола аатын ылбыта. Нэһилиэк эргийэр киниинэн оскуола буолбута, А.Е.Платонов учуутал көҕүлэһиннэн нэһилиэккэ бастакы комсомольскай тэрилтэ үлэтин саҕалаабыта. 1933-1934 сылларга Мугудай комсомольскай тэрилтэтэ бастын үлэтинэн райкомол көһө сылдьар Кыһыл Знамятын икки төгүл ылбыта.

Сэбиэскэй былаас бөҕергөөн, нэһилиэк олоҕун Сэбиэт салайара. 1929-1932 сылларга нэһилиэк Сэбиэтин бэрэссэдээтэллэринэн Д.А.Аммосов, И.В.Коркин, В.К.Сивцев, Ф.Ф.Толстоухов, А.И.Красильников, Д.Т.Пермяков үлэлээбиттэрэ. Судаарыстыба түһэрэр нолуоктарын, ахсаанналарын толорбуттарыттан ордубут үбү, көлөһүн күнүнэн көрөн үлэстэн, үлэһит дьон олохторун уйгута биллэ туспубута. Дойду үрдүнэн ыытыллыбыт культуурунай революцияттан нэһилиэк туора турбатаҕа: дьиэлэр хотонтон араарыллыбыттара, ыраас олох иһин өксүһүү күннэтэ ыытыллар буолбута. Нэһилиэккэ бастакы медпуун аҥыллыбыта. 1936 сыллаахха Туора Тумуһахха телепуон, араадьыйа киирбитэ.

1939-1940 сс. Аҕа дойду сэриитэ саҕаланыыта, ороһуоммутугар умайар уот курааан сатыылаан, от-бурдук үммэкпэ, Саха сирин биир кытаанах балаһыанньалаах ороһуонунан буолбута. **Кини аймах бүттүүн олоҕун атыйахтаах уу курдук аймаабыт Аан дойду иккис сэриитигэр мугудайдар 132 эдэр-чэгиэн ыччаттарын атаарбыттара. Бу дьонтон 25 киһи үлэ фронугар сылдьыыбыта, 3 киһи ыалдьан төннүбүтэ, 102 киһи уоттаах сэриигэ киирбитэ. Кыргыһыыга 61 киһи сырдык тыына быстыбыта, үлэ фронугар 6 киһи өлбүтэ. Ону таһынан "Октябрь 20 сыла", "Дьэҥкэрэ", М.Горькай аатынан колхуостар күүс өттүнэн хоту көһөрүллүүгэ утаарыллыбыттара – 394 киһи онно барбыта.** Бу алдьархайдаах сыллар нэһилиэктэ устуоруйатын умнуллубат кэрчигэ буолан үйэ тухары сотуллубат.

2016 сыллаахха мугудайдар бука бары өр сылларга ыраммыт санаалара туолан, сана таас оскуола тутуллан, үлэҕэ киирбитэ. 2021 сыллаахха Д.Д.Красильников аатынан Мугудай орто оскуолата 90 сыллаах үбүлүөйүн көрсүбүтэ.

Биллитин Мугудай сайдам санаалаах үгүс ыччат себүлээн олохсуйар сирэ буолан, аныгы кэм ирдэбилинэн аспаал суолланан, улахан айан аартыгар чаҕылхай уоттарынан сандааран, улуус биир бөдөҥ нэһилиэгинэн буолар. Биэрэпис түмүгүнэн олохтоох нэһилиэнньэ ахсаана— 882 киһи.

Нэһилиэктэ бары тэрилтэлэрэ таһаарылыахтык үлэлиллэр. Улууһу ыраас артезианскай уунан хаамчыйар скважина, аҕам саастаах дьон эмтэнэллэригэр *гериатрическай хайысхалаах* бөлүөһэ эмиэ *Мугудайга* бааллар.

Биллэн турар, кини биир тэттик ыстатыйаҕа бүтүн нэһилиэк устуоруйатын барытын киллэрбэтэ чахчы. Ол эрээри быйыл Саха АССР төрүттэммитэ 100 сылынан, чуолаан ол сылларга нэһилиэк хайдах дьаһанан, тутунан дьарыктанан олорбутун кылгастык билиһиннэрдэххэ итинник.

Матырыйаалы бөлөмнээтэ Анастасия ПОПОВА, Мугудай нэһилиэгин дьаһалтатын испиэлиитэ.

ПСИХОЛОГ СҮБЭТЭ

Эксээмэннэри туттарыы – долгутуулаах кэмнэр

Бу күннэргэн оскуоланы түмүктүүр итиэннэ 9-с кылааһы бүтэрэр биир кэлим эксээмэннэр (БКЭ, ОГЭ) саҕаланнылар. Ханнык баҕарар бэрэбиэркэ оҕоҕо, төрөппүккэ, үөрэтэр учууталга олус долгутуулаах, өрө күүрүүлээх кэм. БКЭ-ни туттарарга оҕо, бастатан туран, бэйэтин билиитигэр тирэҕириэхтээх. Кини бэйэтигэр эрэллээҕэ үөрэх дьылыгар үөрэммититтэн тутулуктаах. Эксээмэн туттарарыгар оҕо долгуйара, санаата түһэрэ, бэйэтин намыһахтык сананара төрөппүттэн быһаччы тутулуктааҕын төрөппүт буолан туран өйдүөх тустааххыт. Ол эбэтэр оҕоҕо төрөппүт дьайыыта олус улахан эбит. Оҕоҕо бу тыҥааһыннаах кэмгэ "хайдах ойоҕул буолабыт, тугунан көмөлөһөбүт?" диэн ыйытыы үөскүүр.

Бастатан туран, оҕо дьарыктанарыгар, эксээмэннэргэр бэлэмнэнэригэр сөптөөх усулуобуйа тэриллиэхтээх. Ол эбэтэр уруок аҕар миэстэтин аҥаан, дьиэ иһиннээҕи дьон мэҥэйдэрэ балаһыанньатын олохтуохтааххыт. Психологтар сүбэлэриннэн уруок аҕар хос иһигэр фиолетовай уонна саһархай өҥ элбэх буолуохтаах – итти өҥнөр мэйии үлэтин күүһүрдэллэр эбит. Оҕо хайдах аһыыра улахан оруолу ылар, о.э. эрэсимминэн аһыахтаах. Аһыгар хаһаан даҕаны балыгы, иэдьэгэйи, эриэхэни, кураганы элбэхтик сиэтиг, итти бородуукталар эмиэ мэйии үлэтигэр элбэх туһалаахтар, көмөлөөллөр эбит. Ону таһынан, оҕо түүн хаһаан да 8 чаастан итэҕэйэ суох утуйуохтаах, эрэсимнин тутуһарын, сөпкө утуйарын, турарын хонтуруоллуохтааххыт, ирдэхтээххит, уутун ханан, сыныаран турарыгар кыһаллыахтааххыт.

Куруутун оҕоҕо ойоҕул буолан араас ньымалары туттуохху туох сөп:

- оҕо ситиһиилэриттэн дуоһуйуну, астыныыны көрдөрүөххэ наада, холобур, маннык тыллары туттуохху туох сөп: «Тыый, оҕом элбэҕи да ситиспит, маладьыас!»;
- оҕо араас сорудахтары ситиһэригэр сөптөөх ирдэбили оноруохтааххыт: «Мин билэбин, эн маны сатаан оноруоҥ!», «Кыһалыыгыт, эйиэхэ барыта сатаныа», «Эн маны барытын бэркэ диэн билэбин!»;
- оҕоҕо болҕомтолоохтук сыныаннаһан, куһаан, имэрийэн, сыллаан, кэнниин таптыырын биллэрэн сылаас, сырдык нэйиилэри инэрэ сылдьыахтааххыт.

Биллитин оҕолорго сүрдээх улахан сыал-сорук турар. Ол – оскуоланы бүтэрэргэ талан ылбыт предметтэриэн БКЭ-ни туттаран, үөрэххэ киирэн, үөрэнэн, үлэһит дьон буолан тахсаллара. Биллитин кэмнэ идэни талан ылыы сүрдээх сытыытык турар. Оҕолорбут инники идэлэрин талан ылалларыгар ханнык психологическай ыарахаттары уонна сыыһалары көрсүөхтэрин сөбүн кыратык сырдатыахпыт.

Оҕо кыра сылдьан баҕалара – улаатыахпына, маннык үлэһит буолуом диэн таларын улаатыар диэри ситэ сайыннарбата;

Талбыт үөрэҕэ ханнык анал үөрэх кыһаларыгар баарын, ханнык предметтэри туттарыахтааҕын чуолкайдык билбэтэ;

Төрөппүт сабыдыала – холобур, мин оҕо эрдэҕинээҕи баҕа санаам идэтигэр сатаан үөрэммэтэҕим, онон саатар оҕом үөрэнин, - диэн ол үөрэххэ ыытан, күһэйэн үөрэттэриитэ. Ол аата, оҕо бэйэтин баҕатынан идэтин талан ылбата;

Иформацияны тастан сөпкө ылбата, сабыдыала. (төрөппүт өттүттэн, биир саастыылаахтарыттан буолуон сөп).

Выпускник бэйэтиттэн тутулуктаах: баҕалаах буолуохтаах, үөрэҕэ, идэтэ-билиитэ олоххо туһалаах, эффективтэх, кэскиллээх буолуохтаах.

Онон ыытыллыбыт төрөппүттэр, эйиги улахан сыалгыт-соруккут диэн оҕолоргут талан ылбыт предметтэриигэр кыһаллан, хасыһан бэлэмнэниэхтээхтэрин, үөрэтиэхтээхтэрин ситиһиэхтээххит. Ол эбэтэр эбии үөрэхтэргэ сылдьыыларын, үөрэх күнүн көтүппэттэрин хонтуруоллуохтааххыт. Сөптөөх литэрэтиирэлэриэн, аналлаах матырыйааллариэнан хаамчыйыахтаахохыт.

Улахан долгуйууну, өй-санаа ыһыллыытын таһаарыа суохтааххыт. Оҕолоргутугар кыра да долгуйууну биллэриэ суохтааххыт. Бэйэлэригэр эрэли үөскэтиэхтээххит. Инники этиллибитин курдук, кини бэйэтин ис кыаҕын арыйарыгар уонна эксээмэнин ситиһиилээхтик туттарарыгар бастатан туран, төрөппүтүн өйөбүлэ уонна оҕо бэйэтин ис кыаҕын сатаан таба туһаныыта буолар.

Бу сүбэлэр оҕолор эксээмэннэрин этэҥэ туттаран, олохторун биир сүрүн көрчигин сөпкө туоруулларыгар көмө буолуохтара. Барыгытыгар ситиһиилэри баҕарабын.

Арина ШИШИГИНА, А.Илларионов аатынан Хайахсыт орто оскуолатын психолога.

ЭРЭДЭЭКСИЙЭ ПОЧТАТА

«Маарыкчаан» коллекционердарын түмсүүтүн 10 сыла

Олох устуоруйатын мунньар «Маарыкчаан» коллекционердарын түмсүүтэ быйыл 10 сылын туолла. 2012с. «Айа» устуудьуйа салайаччыта Валентина Пинигина көҕүлээһининэн, Дьиэ кэргэн сылыгар аналлаах бастакы коллекция быыстапката турбута. Манна өрөспүүбүлүкэҕэ кизиик биллэр коллекционер Иван Попов кыттыыны ылбыта. Кини 50-тан тахса сыл мунньубут коллекциятыгар Саха сирин комсомолун, пионериятын, успуордун значоктара, мэтээллэр, бэлиэлэр, кинигэлэр бааллара. Бу мээнэ мунньуу буолбатах. Маны барытын устуоруйа кэрчиктэринэн, тиэмэлэринэн ыаардаан, саахылаан, көрөөчү болҕомтотун тардар гына тэнитэн көрдөрөр бэйэтэ туспа «мини-музуой» буолар.

Иван Николаевич биир интэриэстэхтэрин түмэн, түмсүүгэ киллэрэн, коллекционердар эбиллэн барбыттара. Түмсүү билигин 20-чэ киһилээх. Салайаччыбыт Надежда Захарова открыткалары, харыйа былыргы оонньуурдарын, араас дойдулар декоративнай тэриэлкэлэрин, тустуу туһунан кинигэлэри мунньар. Семен Иванов былыргы манныыаттары, бэлиэлэри, кириэстэри, Анастасия Дьячковская натуральнай таастары, киэргэллэри, Мотрена Никитина зажигалкалары, омук сирин харчыларын, Розалия Пономарева араас дойду куукулаларын, логотиптаах ручкалары, Надежда Монастырева линейкэлэри, былыргы иһити-хомуоһу, Елизавета Коркина остуол, истиэнэ, хары чаһыларын, Валентина Маркова чуораанчыктары, Варвара Попова открыткалары, былааттары, кэмпиэт сууларын, Дария Федорова маарканы, сэбиэскэй кэминээҕи кинэ артыыстарын, Надежда Данилова аанньаллары, Клавдия Эверстова аан дойду сувенирнай түүппүлэрин, Раиса Федорова значоктары, открыткалары, Марфа Дьячковская Чурапчы туһунан, мини-кинигэлэри, кинигэ закладкаларын, харамаанга уктар халандаардары, Октябрина Окорокова ручкалары, Варвара Старостина сүүгүктэри, дельфиннэри, «Камея» духи флаконнарын, бижутерияны, подсвечниктары мунньаллар.

«Маарыкчаан» коллекционердара олохтоох нэһилиэнньэҕэ, устудьуоннарга, оскуола оҕолоругар дьикти дьарыктарын көрдөреллөр, кэпсииллэр. Улуус, өрөспүүбүлүкэ ыытар тэрээһиннэригэр, быыстапкаларга көхтөөх кыттыыны ылаллар, куонкурустарга кытталлар. Кыттыбыт быыстапкаларбытыгар, куонкурустарбытыгар хайаан да ситиһиилээхтик, миэстэлэһэбит, диплом, грамота, анал номинация ылабыт.

Илин эҥээр улуустар коллекционердарын кытта алтыһабыт, быыс буллубут да айаннаан, баран-кэлэн, коллекциябытын хаҥатабыт, атастаһабыт, тоҥуруук остуолга олорон санаабытын үллэстэбит, уопут атастаһабыт, албэххэ үөрэнэн кэлэбит.

Билигин биһигини утумначчы коллекционер оҕолор баар буолбуттара олус кэрэхсэбиллээх. Кинилэр элбэх иһэллэриттэн биһиги үөрэбит. Ол курдук, эдэр коллекционер Сивцев Алеша уопуттаах нумизмат Семен Ивановка ыалдьыттаан, сүбэ-ама ылла, коллекциятын көрдө. 2022с. «Кустук» бөлөх иитиллээччитэ Айхал Гоголев «Мин эҥэм -- Чурапчы чулуу коллекционера» диэн Иван Николаевич Поповка анаан, фотоальбом оҥорбута.

Хас биирдии коллекционер туһаах үлэлэриттэн, дьиэлэриттэн быыс булан, үйэлээҕи үксэтэ, кэскиллээҕи кэрэһилиир үтүө ыһыыларыттан астынабыт, үөрэбит, махтанабыт. Биир интэриэстээх дьоммун 10 сыллаах үбүлүйбүтүнэн эҕэрдэлиибин! Инникитин барыгытыгар ситиһиилэри, өссө элбэх интэриэһинэй көрсүһүүлэри, умнуллубат түгэннэри баҕарабын, коллекциябыт эбиллэ, сайда, сэнээрнини ыла турдун, доруобай буолун.

Дьаарыстаана.

Бочуоттаах пионер аатын үйэтитиэҕин

1968 сыллтан Чурапчы оройуонун Бочуоттаах пионера Сима Сергеев 1931 сыллаахха сэтиннии 3 күнүгэр Одьулуун нэһилиэгэр дьаданы-бааһынай дьиэ кэргэнигэр төрөөбүтэ.

1942 сыл бэс ыйын 20 күнүгэр пионер Сима Сергеев колхуос баайын-дуолун көмүскээн, тэнэ суох халсыһыыга уоруйах Григорьев Николай (Ньуукка) - Тохту уола илиниттэн кыыллыы сэймэктэнэн өлөрүллүбүтэ.

Үүт пиэрмэтигэр Сима Сергеев өлөрүллүбүт сиригэр, итти күн сельсэбиэт исполкомун бэрэссэдээтэлэ, ССКП чилиэнэ, Үлэ Кыһыл Знамята уордьан кавалера П.К. Дьячковскай уонна маны көрбүт дьон: биригэдьиир Дьячковская Александра, нолуок хомуйаччы агент Хоютанова Анна аакта оҥорон оройуоннааҕы милиционнаҕа отделыгар түһэрбиттэр. Ол аакта кестүбэтэҕинэн, Сима Сергеев аатынан дружина пионердара итти аатаммыт дьону сирэй көрсөн, итини бигэргэтэр документтара, илэ көрбүт дьон ахтыыларын хомуйбуллут.

Биһиги үлэбитигэр сүрүн көмөну улууставаҕы Пионер дьиэтин дириэктэрэ Марфа Сивцева ыйан-кэрдэн, сүбэлээн-амалаан араас өрүттээх кэмпириэнсийэлэри, өрөспүүбүлүкэ араадыйатынан эпиргэ тахсыылары, өрөспүүбүлүкэтээҕи таһымнаах пионерскай хомуурдары, чинчийэр үлэлэри ыытарбыт. Тус бэйэм куоратынан, нэһилиэктэринэн барыта 6 архыыбы хаһыспытым, 4-5 улууһу кэрийэн ахтыылары хомуйбутум, магнитофонна үһүлбүтүм. Өрөспүүбүлүкэ араас оскуолаларын, дружиналарын кытта суруйсарбыт. Барыта 36 оскуоланы, ол иһигэр Минринэй, Дьокуускай куорат оҕолорун кытта шефтэһэрбит, ахтыылары, араас сонун матыырыйаллары атастаһарбыт.

Дружина, оскуола бүттүүн турунан хомуйбут, үлэлэспит матыырыйаалбыт, экспонаппыт түмүллэн, «Сима Сергеев аатынан музуой» оскуола иһигэр тэриллэн үлэтин саҕалаабыта.

Сима Сергеев көрдөрбүт хорсун быһыытыгар суруйаччылар С.В. Федоров «Симмэ» диэн очерката, Феоктист Софронов «Симмэ туһунан сэһэн» поэмата, Лев Габышев «Сима» драмата (Хотугу сулус) анаммыттара, мелодист Галина Шахурдина «Сима Сергеев туһунан ырыа» айбыта. Дьоруой-пионер туһунан ахтыылар өрөспүүбүлүкэ, улуус хаһыаттарытар бэчээттэнэллэрэ.

Хаадаар оскуолатын Сима Сергеев аатынан дружина пионердарын, оҕолорун, учууталларын сыралаах үлэлэрин түмүгүнэн ЫБСЛКС Чурапчы оройуоннааҕы комитиэтэ, оройуон Пионерскай тэриллэтин Сэбиэтэ дьоруой-пионер Сима Сергеевы үүнэр көлүөнэни Ийэ дойдуга мунура суох тапталы, патриотизм тыыныгар иитиигэ улахан үтүөлэрин иһин, 55 сылын туоларынан сибээстээн, В.И. Ленин аатынан Бүтүн Сойуустааҕы пионерскай тэриллэтэ Бочуотун кинигэтигэр киллэрэллибитэ, «Герои-пионеры» летописка кыһыл көмүс буукубаларынан суруллубута.

Кини сырдык олоҕун, хорсун быһыытын туһунан эдэр ыччакка кэзэнник тарҕатарга наадалааҕынан ааҕабын.

1981-1986 сс. пионер баһаатай Евдокия Никонова - Осипова.

Станислав Катаков ийэтэ Катакова Е.П.,ыытаччы Кузьмина М.Н.

Мугудайга сана кинигэлэр биһирэмнэрэ буолла

Чурапчыгаҕы киин библиотэкэ тэрийиллибэн, Мугудайтан төрүттээх Саха Өрөспүүбүлүкэтин культууратын үтүөлээх үлэһитэ, ДьТХА иһинэн үлэлиир «Сандал» үгкүү ансаамбылын төрүттээччитин, салайаччытын Станислав Филиппович Катаков туһунан «Ыра санаа ыната» диэн кинигэ биһирэмэ буолла. Улуус, нэһилиэк салалтатыттан, биргэ үлэлээбит, алыспыт доҕотторо, чугас аймахтара сылдьан кини туһунан үтүө тылынан аҕыныылар. Станислав Филиппович Мугудай нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо буолбутун туоһулуур сибидиэтэлистибэни ийэтигэр Евдокия Петровнаҕа нэһилиэк баһылыга Кузьма Пермяков догутуулаах түгэнигэ туттарда. Саха үгкүүтүн киэн туттуута, профессор Ангелина Лукина интэриниэт нөҥүө Станислав Филиппович үгкүүлэрин, режиссерскай үлэлэрин ырытта. «Туосчут Туйаара», «Ат сүүрдээччилэр бырааһыныыктара» үгкүүлэрин ансаамбыл ыччаттара үгкүүлээн, киниини санаттылар. Чурапчыттан «Умсулҕан» үгкүү ансаамбыла «Таджикскай», «Хайаан да эргиллиэм иккиһин» үгкүүлэри сэргэхтолорон, көрөөчүлэри сэргэхситтилэр. Айылҕаттан айдарыллан кэлбит улахан талааннаах киһи күлүм гынан ааспыт олоҕор элбэҕи айан-тутан, саха үгкүүтүн үрдүк таһымнга таһааран барда.

* * *

Мугудайдааҕы Д.Д.Красильников аатынан оскуола 90 сыллаах үбүлүөйүгэр анаммыт «Алтан чуораан алгыһынан» диэн өссө биир санга кинигэ биһирэмэ буолан аста. Киһи биир тыынынан көрөр, олус интэриэһинэй биэрэнни Мугудайтан төрүттээх Арассыыйа суруналыыстарын сойуһун чилиэнэ, Ил Түмэн судаарыстыбаннай мунньаҕын сис комитиэтин старшай референ Светлана Диодорова-Лаврентьева бэрт сонунук тэрийэн ыытта.

Биэрии кэмигэр сыана икки өттүгэр кинигэҕэ киирбит хаартыскалар, видеолар, «Көлүкэчээн» ансаамбыл үгкүүлэрэ, дьарыктана сылдьар түгэннэрэ утум-ситим көһүнүү. Выпускниктар оскуолатааҕы сылларын сэдэх хаартыскаларын араамалаан туттартаата. Светлана Варламова, Дмитрий Артемьев учууталларыгар махталларын тиэрдэн туран, үгкүүлэринэн эҕэрдэлээтилэр. Кинигэ билигги технологиянан, кюар-кодтаах. Оскуолабытыгар үлэлээбит учууталлар, эбии үөрэхтээһин педагогтара, биирдиилээн выпускниктар ахтыылара, оскуола 63 выпуһа тус-туһунан истиҥ ахтыыларын хаартыскалар ситэрэн биэрэллэр. Оскуола, учууталлар, оҕолор ситиһиилэрэ тус-туһунан ыаарданан киирбиттэр, кинигэ ис хоһоонун кэзэнник арыйаллар. «Алтан чуораан алгыһынан» диэн 500-тэн тахса страницалаах хаҥын кинигэ тахсыытыгар үлэлээбит Светлана Диодорова-Лаврентьеваҕа, Елена Даниловаҕа, Күннэй Аммосоваҕа Мария Трофимоваҕа, кинигэни көҕүлээн таһаартарбыт Мугудай оскуолатын дириэктэригэр Иннокентий Юмшановка мустубут дьон истиҥ махталларын тиэртилэр.

Елена СИВЦЕВА,
РФ уопсай үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ.

ЧАҒЫЛЫС

Оҕо көмүскэлин күнүгэр

Арай эн аптаах буоллар, тугу гыныаг этэй?

«Кыталык» улахан бөлөх оҕолоруттан ыйыталастыбыт

Мин аптаахым эбитэ буоллар, дьону барытын чэгиэн туруктаах уонна тиис, тебе ыарыытын суох онгоруом этэ

Нария Попова.

Мин дьэтэ суох дьонго көмөлөһөн, дьиэ атыылаһыам уонна туох баар малларын ылыам. Эбэлэрим массыынанан сылдьыахтара. Элбэх мас үүнэн, чычаахтар элбэхтэрэ уонна бөхсах суох буолуо этэ.

Арина Явловская.

Элбэх кинигэни, «детскай кухняны» уонна кукла маллаарын баар онгоруом этэ.

Наташа Егорова.

Элбэх-элбэх миниигэни ылыам этэ, уонна гостиницаланыам онно аймахтарбын, эбэлэрбин, эҥэлэрбин ыҥырыам, өссө дьарыктанар саалаҕа мин дьарыктаныам этэ

Арина Попова.

Дьиэ кэргэним барыа чэгиэн туруктаах буолуохтара уонна бэлэх ылыам этэ

Сайнаара Попова.

Элбэх харчылаах буолуом этэ уонна дьонго бэлэхтэри онгоруом этэ

Дима Ермолаев.

Ким да ыалдьыа суоҕа уонна барыа үөрэ-көтө сылдьыахтара этэ.

Амелия Федорова.

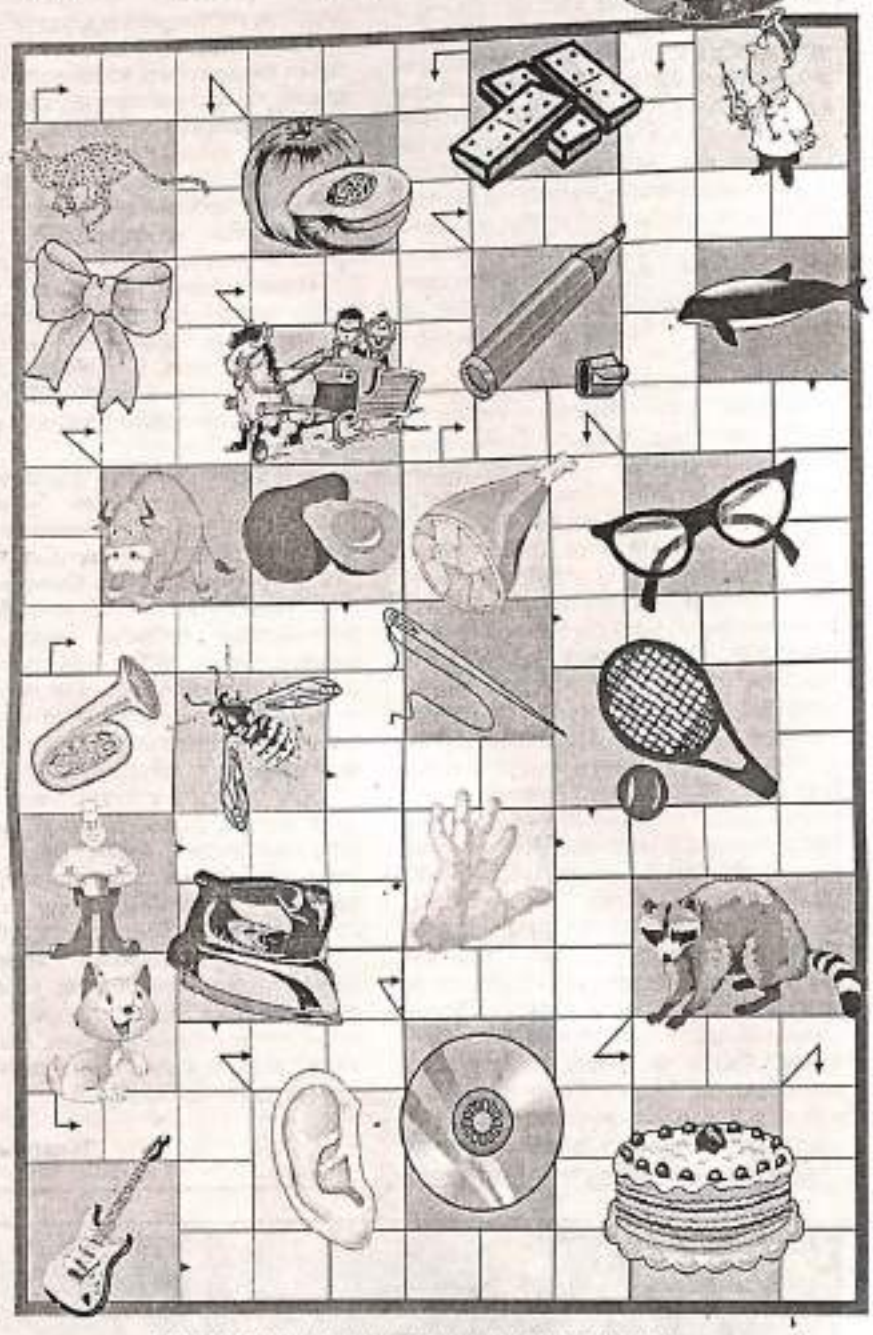

Оҕо көмүскэлин корсо олохтоох аптар Иннокентий Алексеев оҕолорго анаан суруйбут хоһоонноруун эҥиги болҕомтоҕутугар таһаарабыт

БОТУУК

Олбуор иҥнэр киэптээн,
Оргуй хааман эргийэн,
Күрүө үрүт маҥыгар
Күөгэс гына туттэҕин.

Үйүн мооҕун уҥатан,
Уҥуутуйан ылаҕын,
Хаһаайыннаы туттунан
Хаһаардаҕыҥ бочуҥун.

Тараахтара кытаран,
Хара улар хаһын курдук,
Түүтүн өгүн дьүҥнэ
Дьэрэкээнэ өгүҥүн.

Олбуор иҥнэр киэптээн,
Оргуй хааман эргийэн,
Күрүө үрүт маҥыгар
Күөгэс гына туттэҕин.

НЬИРЭЙ

Чоҕуй хара хараҕаах,
Чуоҕур өстөөх дьүҥнэгэс,
Чоҥу көрөн соҕуйдум,
Чуумпуранныы сэргээтим.

Мунна уоҕа сыҥтайан,
Мэник бэрдэ быҥыылаах.
Моойторуун иилбиттэр,
Мэҥэй буоллан биэтэҥниир.

«Мээ» диэн ыҥыраннар,
Суоска көрдөөн сууйдар.
Тарбахтарбын эмээри -,
Токур сиҥэ кэдэҥниир.

Өрүтэ ыстаҥалаан,
Орукуйэ сүүрэр-котор.
Кытыгырас буочарын
Көрдөрөөру өйдаатуур.

КУЛУНЧУК

Кып – кыра бэйэлээх,
Кулунчук сэрбэйэр.
Күн сирин аан бастаан
Корбохтуур быҥыылаах.

Күөх сирэм сыдыыга
Күөлэҥий, корүгэс,
Нйэҕин эмсэхтээн
Илгэтин ыгэрин.

Түөрэм сытыы туйаҕа
Төрүт сыыдам удьуордаах.
Уҥмаан быҥый атаҕа
Уҥуу суоту арыйар.

Кып-кыра бэйэлээх,
Кулунчук сэрбэйэр.
Сыҥдыыстыы сыыйыллан
Сүүрүөҕүн баҕарар.

Күн Сиртэн 150 молүйүөн километэтир ыраах эбит. Сардаҥалара сиргэ 8 мүн. 19 сөкүүндэнэн тиийэр.

Тиинг 10 000 кэриҥэ сиргэ кистээбит эриэхэтин өйдүүр эбит.

Хас биирдии киһи күнүгэ, ортотунан, 1 чаас 14 мүн. устата аһыыр эбит. Оттон 70 сааһыгар диэри, остуолга аһылык кэмигэр олоҕун 3 сыл 7 ый уонна 26 күнүн барыыр.

Маны билэҕин дуо?

Кымырдаҕастар хаһан да утуйбаттар уонна бэйэлэриннээҕэр 100 төгүл элбэх ыйааһыны сүгэллэр.

Бир мүнүүтэҕэ киһи сүрэҕэ 23 литэрэ хаана хачайдыыр эбит.

Бир мэкчиргэ сайын устата 1000 кутуйаҕы сиир эбит.

Балаһаны бэлэмнээтэ Лидия ПОПОВА.

СЫННЬАЛАҺҺА

Хаҥаһалаан устар муус
Кэннттэн сырыс
Туох эмэ кэмэйэ, улахана
Ааны хатыырга аналлаах
Суруйарга түүтүллэр иҥиэскэ тааһа
Үрэх хочотуттар үүнэр сиҥниигэс хотоол сир
Инчэт
Тугу эмэ халлаҥнаабакка толорору модьуй
Оночоону хаамтарар оноһук
Сэриитэ суох олоруу
Күөл
Тымныы обус
Төҥүнүччү түтан суулуур
Төрөөбүт сир, ... дойду
Мусора бедеҥ кыыла
Саасны ертеөһүн саҕана кэлэр ... туруаҕа
Сылгы дьүһүнэ
...-бас киһи
Субуйдар бараммат баар ... (буруо)
Тугу эмэ булан аҕаларга кэрдэһүү
Баһыйар саастаах киһи
Финнэр баанньыктара
Этин сааһа аһылыҥна, ... гынна
Өйүө, ыһык
Түүн, кылы хатан эбэтэр куплуһуну баайан сиэрбут таллах
Норуот ырыаһыта ... Нохсооруоп
Саҥа аллайыы
Оҕо киһи эт-сиин өттүнэн сайдыбыт, ол эрэзэри ейе-санаата ситэ илик кэмэ, ... саас
...бөрө
Өр эрэйдэн, ... ыарыыта онорун
Син ыанрахан, ... курдук
Эр киһи ...па биир
С.А. Лаевскин семелуетэ
Кар-...
... сирэйдээтэ, буор характаата
Уста кэмэйэ (1 м)
... быыаат
Эбилин
Соҕуруу баҕар хотуордар ыстыыр оҥоҕоҕо, ... сиэ»
Ыам ...

«Сканворд: тыллан тыллаа таһаарыах, таайа оонньуох» Зоя Васильева кинигэтиттэн ылылынна.

Барытын сөпкө таайбыт бастакы аҕаастычыга- «Саҥа олох» эрдэхэйэттэн бириис!

ГИМС ИҺИТИННЭРЭР

Инспекторами ГИМС уделяется особое внимание профилактическим мероприятиям с детьми

В рамках всероссийской акции «Мои безопасные каникулы» сотрудниками МЧС России на территории республики проводятся профилактические мероприятия. В преддверии летних каникул инспекторы ГИМС проводят комплексные занятия в учебных заведениях по теме безопасности на водных объектах.

Так, госинспекторы районных инспекторских участков и групп патрульных служб г. Мирный и г. Томмот провели уроки безопасности среди обучающихся учебных заведений в Алданском, Томпонском, Нерюнгринском, Кобяйском, Оймяконском и Момском районах.

Сотрудники ГИМС напомнили ребятам правила безопасного поведения на воде, напомнили о том, что на водных объектах нужно быть дисциплинированными и осторожными. Дети узнали основные способы самоспасения, а также о действиях, если стали очевидцем несчастного случая на воде. Инспекторы также продемонстрировали средства спасения и показали, как ими пользоваться в случае чрезвычайной ситуации.

«Данные мероприятия проводятся в целях предотвращения несчастных случаев на воде и профилактики детского травматизма. Профилактические мероприятия с детьми являются приоритетными для сотрудников ГИМС. Именно они обеспечивают теоретическую подготовку учащихся в период летних каникул и призваны предостеречь от опрометчивых поступков», – отметила Аурика Смирнова, главный государственный инспектор по маломерным судам Республики Саха (Якутия).

Центр ГИМС напоминает родителям о необходимости контроля за детьми. Не оставляйте детей без присмотра и не отпускайте одних на водоемы! Необходимо постоянно напоминать, что шалость у воды крайне опасна. Особенно важно объяснять это подросткам, которые могут пренебрегать соблюдением правил безопасности, показывая свою удаль перед сверстниками. Пренебрежение элементарными правилами безопасного поведения может привести к беде.

Отдел безопасности людей на водных объектах Главного управления МЧС России по РС (Я).

БОЛҔОЙ!

Тыа хаһаайыстыбатын сиэмэтин баартыйанан атыылааһыныгга, тиэйиигэ ирдэбил

Быйылгы сыл саҕаланыаҕыттан Россельхознадзор Саха сиринээҕи управлениетын фито-санитарнай салаатын судаарыстыбаннай инспиэктэрдэрэ 600 тыһыынчаттан тахса бакыат тыа хаһаайыстыбатын үүнээйи сиэмэтин хонтуруоллаатылар. Ол эбэтэр, "Государственный реестр селекционных достижений семян сельскохозяйственных растений допущенных к использованию" реестрдэри кытта тэҥнээн көрүү түмүгүнэн, 34 тыһыынчаттан тахса оҕуруот аһын сиэмэтэ бу этиллибит реестргэ киирбэтэҕинэн, сиэмэлэр атыыга барбаттарын туһунан сэрэтэр суруктар бэриллиннилэр.

Управление иһитиннэрэринэн, тохсунньу 1 күнүттэн Арассыыйа тыа хаһаайыстыбатыгар министиэристибэтин 2020 сыл, от ыйын 31 күнүнээҕи «Об утверждении Порядка реализации и транспортировки партий семян сельскохозяйственных растений» 443 нүөмэрдээх уураах ирдэнэр.

Бу бэрэздэк тыа хаһаайыстыбатын сиэмэтин баартыйанан атыылааһыныгга, тиэйиини кытта кэкэ документуоннардаах буолуохтааҕын ирдиир. Холобур, бу ирдэбилгэ тыа хаһаайыстыбатын үүнээйитин сиэмэтэ ханна үүммүтүн, суордун уонна ыһылы хааныстыбатын көрдөрөр, тас хаҕа, маркировката хайдах буолуохтааҕа суруллуохтаах.

Бэрэдэк Балаһыанньата тыа хаһаайыстыбатыгар сиэмэнэн эрэ дьарыктанар тэрилтэлэргэ, чаанынай дьонно, урбаанньыттарга эрэ буолбакка, кыралаан атыылыыр, эргиэр сирэйдэргэ эмиэ туһаайыллар.

Сергей СВИНОБОЕВ,
Россельхознадзор Саха сиринээҕи салаатын инспиэктэрэ.

ИНФОГРАФИКА

КЭРИЭСТЭБИЛ

Өйбүтүгэр - сүрэхпитигэр куруутун баар буолуон

Күндү кийибит, тапталлаах ийэбит, эйэҕэс эбэбит, үлэ бэтэрээнэ, Саха Өрөспүүбүлүөтүн тыа хаһаайыстыбатыгар туйгуна **Федорова Мария Федоровна** ыарахан ыарыытан олохтон туораабыта бу дьыл, бэс ыйын 1 күнүгэр биир сыла туолар.

Мария Федоровна 1954с. атырдьах ыйын 9 күнүгэр Ленинскэй оройуон киниитэн 12 кэстээх Хатыы нэһилиэгэр Аҕа дойду Улуу сэриитин иннэлиитэ Федор Егорович Алексеев, тыыл бэтэрээнэ Мария Терентьевна Иванова диэн кэлхуостаах ыалга үһүс оҕонон күн сирин көрбүтэ. Оччолорго Хатыы 8 кылаастаах өскуолатын бүтэрэн, салгыы интэринээкэ олорон, Маадыкай орто өскуолатын 1971с. бүтэрбитэ. Ол кэмнэ "Өскуола-производство-үрдүк үөрэх" девиһиэнэ Степан Васильев аатынан сопхуос Хатыыгаҥы отделениетыгар маанай ыччат сүөһүнү көрүүтэ, салгыы ыаныыксытынан аналан, 1980 сылга диэри үлэлээбитэ. Мария олус кыаммыылаах, эпиэтиннэстээх үлэһит буолан сопхуос салалтатыгар хайҕабылга сылдьара. Бастыҥ үлэһит буолан, путевканан наҕараадаланан, Болгарияҕа сыныйанан кэлэр чиэскэ тиксибитэ.

1980с. сопхуоһун, нэһилиэгин салалтата бастыҥ үлэһит, үлэлиир кэлэктиибигэр үлэҕэ-хамнаска санаатын этэр, тэриллэр дьоҕурдаах, таба көрөн, Дьокуускайдааҕы колхуостар уонна сопхуостар орто звено салайар кадырдарын бэлэмнии техникумна үөрэттэрэ ыыппыттара. Киириэ экзэмэнэрин үчүгэйдик туттаран, зоотехник-организатор идэтигэр үөрэнэ киирбитэ.

Мария үөрэҕэр эмиэ бастыҥнар кэккэлэригэр сылдьыбыта. Туйгунник үөрэнэн, өрөспүүбүлүкэ устудьуоннарын үөрэххэ, үлэҕэ түмүк таһаарар селекторыгар дэлэгэтинэн талыллан кыттыыны ылбыта. "Үөрэх туйгуна" диэн В.И. Ленин барельефтаах бэлиэнэн наҕараадаламмыта. Техникумугар үөрэнэр сылларыгар үөрэҕэр холобурга сылдьара. Устудьуон буолан техникум Бочуотунай грамотатынан наҕараадаламмыта. Техникум Бочуоттаах дуоскатыгар үйэ-саас тухары киллэриллибитэ. Илин Сибиир, Уһук Илин техникумнарын Благовещенскай куораккa ыытыллыбыт туйгун үөрэхтээх устудьуоннар слеттарыгар кыттан, бастакы истипэндээх Дипломунан наҕараадаламмыта. Мария үөрэнэ сылдьан, 1981с. Хайахсыттан сылдьар биригэ үөрэнэр уолугар Василий Федоровка кэргэн тахсыбыта.

Иккис кууруска үөрэнэ сылдьан, бастакы оҕолоро Вася күн сирин көрбүтэ. 1982с. Судаарыстыбаннай экзэмэнэрин үчүгэйдик туттаран, зоотехник-организатор идэтин баһылаабыттара. Чурапчыта Эрилик Эристиин аатынан сопхуоска үлэлиригэ быһаарыммыттара. Сопхуос салалтата Марияны Хайахсыт отделениетыгар зоотехнигынан, Василийы хонуу бригэдиирэнэн анаабыттара.

Эдэр ыал олохторун булан, үлэ үөһүгэр туспуттэрэ. Салгыы иккис уоллара Гоша, кыыстара Ира утуу-субуу күн сирин көрбүттэрэ. Мария сопхуос түбүктээх үлэтиттэн тохтоон, Хайахсыт олохтоох Сэбиэтигэр кассир-бухаатырынан өр сылларга үлэлээбитэ. Саха үлэҕэ аналан үлэлиир сылларыгар Мария Федоровна олохтоох Сэбиэт бэрэссэдээтэллэрэ Н.К. Осипов, Р.Р. Иванов, Н.Д. Поисеев, И.И. Филиппов, В.Е. Федоров нэһилиэги салайар кэмнэригэр эҥкилэ суох үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Ити сылларга Мария Федоровна дьаһалта профкомун үлэһит, уопсастыбаннай үлэ курдук ылынан, бары дьаһалларга, тэрээһиннэргэ күүс-көмө буолара.

Аҕалара Василий Егорович отделение управляющайынан үлэлии сылдьан, дойду үрдүнэн олох укулаата уларыйан, саха олох сиэриэн, 1992 с. отделениетын 120 чилиэнэ Хайахсыт баайынай хаһаайыстыбатыгар кубулуппута. Баайынай хаһаайыстыба салайаачытынан аныммыта. Салгыы баайынай хаһаайыстыбатын бытарытан, 17 хаһаайыстыбаҕа араарбыта. Баайдарын-дуолларын, үптэрин барытын быһааран, үлэрэн, үлэһиттэр саҥалыы дьаһанан үлэлиллэригэр кыах биэрбитэ. Онон Мариллаах Василий дьиэ кэргэнинэн Хайахсыт баайынай хаһаайыстыбатын бэйэлэригэр хаалларан, 22 сыл устата ыраах, сылгы иитиитигэр олохторун анаабыттара.

Мария дьаһалтаҕа туһаайыллаах үлэтин таһынан, бэйэтин баайынай хаһаайыстыбатыгар тэҥинэн үлэлиирэ. Кини ити үлэтин былыһыгар "Сахателеком" тэриллэтин кытта дуогабардаһан, онно нэһилиэнньэттэн сибээс толобүрүн хомуйаччынан, "Госстрах" тэриллэтигэр страховой агенынан үлэлиирэ. Бочуоттаах сыныйаланта тахсан да баран, баайынай хаһаайыстыба сүрүн үлэһитинэн үүтү, эти онорууга күүһүн ууран туран, доруобуйатын да харыстаммакка, олорон турбакка, олоҕун тиһэх күнүгэр диэри үлэлии-хамсыы сылдьыбыта. Нэһилиэк экономическай сайдыытыгар сэмэй кыдаатын киллэрсибитэ.

Мария Федоровна өр сылларга ситиһиилээх үлэтин иһин нэһилиэк, оройуон махтал суруктарынан грамоталарынан наҕараадаламмыта, Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыа хаһаайыстыбатыгар туйгуна буолбута.

Кини дьонно-сэргэҕэ элэкэй сыныйаннааҕа, кыһалҕалаахха, кыаммакка мэлдьи көмөлөһө, сүбэлии-амалыы сылдьара. Дьиэтигэр элбэх ыалдьыттааҕа-хоноолооҕо, остуол хотойорунан астаах-үөллээх үтүө хаһаайка этэ. Хаһаас аһыыттан чугас дьонун куруутун күндүлүү, кэнилии сылдьара. Биригэ тереебуттэригэр, кинилэр оҕолорутар көмө-тирэх буолара. Ханна да сыырыттар, билэр дьоно, доҕотторо, биригэ үлэлээбит кэллиэгэлэрэ элбэх буолааччы. Кэргэнинэн Василий Егоровичтыын 40 сыл биригэ эйэ-дэмнээхтик, дьоллоохтук олорбуттара. Мария тапталлаах ийэ, эйэҕэс эбэ быһыытынан оҕолорун, сиэннэрин олус таптыыра, сибээһин быспата, кинилэр тустарыгар долгуйара, кыһалҕаларын тэҥнэ быһаарсан сүбэлии-амалыы сылдьара. Оҕолорун аһынан-үөлүнэн куруук хааччыйа олороро – этэ-аһа, миинньигэс арыыта-сүөгэйэ, оҕуруотун аһа дэлэй буолара. Эбэбит үс оҕотун иитэн-үөрэттэрэн, үлэһит дьон, ыал онортоон, 8 сиэнин көрөн-истэн, бүөбэйдэһэн улаатыннарда.

Сайын оҕолорун, кийиттэрин түмэн, сир аһын астыыллара. Сабынан олус үчүгэйдик баайар буолан, сиэннэригэр, оҕолоругар, кийиттэригэр кэһиитин ууран үөрэтэрэ. Эбэбит барахсан куруук түбүгүрэ, үлэлии-хамсыы сылдьар буолааччы.

Дьылҕа хаан ыйааҕа тыйыс да буоллаҕа... Аан дойду үрдүнэн бүрүүкээбит ыарахан ыарыы тапталлаах күндү кийибитин биһиэхэ быдьаабыта олус да хомолтолоох...

Күндү ийэбит, эбэбит олоххор үтүө былааннаах, ыра санаалаах этиҥ... Эн ситэ олорботох олоххун оҕолорун, сиэннэриҥ, кийиттэриҥ, күтүөтүҥ кэргэниҥ салҕыахтара, олоххо киллэриэхтэрэ. Тапталлаах күндү кийибит, ийэбит, эбэбит биһиги сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах буолуон. Куруутун өйдүү-саныы сылдьыахпыт.

Кэргэнэ, уоллаттара, кыыһа, күтүөтэ, кийиттэрэ, сиэннэрэ.

Күндү күтүөпүт, Болтоно нэһилиэгин олохтооҕо
ДУРАНОВ Егор Егорович
соһумардык олохтон туораабытынан, билэр дьонугар, аймахтарыгар, доҕотторугар, кыргыттарыгар Дарияҕа, Аннаҕа, уолугар Юраҕа, сиэннэригэр дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Уорҕаттан Степановтар, Диодоровтар, Иван Диодоров сиэннэрэ.

Биир дойдулаахпыт, Хадаар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа харыстабылыгар туйгуна, Чурапчы улууһун доруобуйа харыстабылын бочуоттаах бэтэрээнэ, успуорт туйгуна, үлэ бэтэрээнэ, 100 миэтэрэҕэ сүүрүүгэ оройуон рекордсмена, Сибиир, Уһук Илин чемпуйүөнэ, призера, саахымакка, дуобаҥка, хайыһарга, бэлиэнпиэт успуордугар, волейболга улуус, өрөспүүбүлүкэ хас да тегуллээх чемпуйүөнэ, призера, бастыҥ уопсастыбаннык, урукку кэмнэргэ нэһилиэк дьокутааттарын Сэбиэтэ, "Алгыс" пенсионердар түмсүүлэрэ, нэһилиэк олохтоохторо.

Тапталлаах ийэтэ, Хадаартан төрүттээх Дьокуускай куорат олохтооҕо
СИДОРОВА-ДАВЫДОВА Варвара Николаевна
соһумардык олохтон туораабытынан, күндү доҕорбутугар Баһылайга дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Доҕотторо, "Эркин" эр дьон түмсүүтэ.

Сүүрүүтэ өрөспүүбүлүкэ чемпуйүөнэ, Сибиир, Уһук Илин күрэхтэһиилэрин кыайыылааҕа, оройуон элбэх тэгуллээх чемпуйүөнэ, рекордсмена
ДАВЫДОВА Варвара Николаевна
соһумардык олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Чурапчыттан Г. С. Платонов дьиэ кэргэнэ.

Өр сылларга Чурапчыта доруобуйа харыстабылыгар үлэлээбит бэтэрээммит
ДМИТРИЕВА Варвара Николаевна
олус хомолтолоохтук олохтон туораабытынан, кэллиэгэбитигэр, кийиттигэр кардиолог-быраас Марианна Юрьевнаҕа, уолугар Василий Ивановичка, оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас дьонугар, табаарыстарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Чурапчытааҕы кини балыыһа кэлэктиибэ, профсойууна.

Хадаар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, иллээх дьиэ кэргэн тапталлаах ийэтэ, эбэтэ, истиҥник саныыр кийибит
ДМИТРИЕВА Варвара Николаевна
соһуччу олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар, чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Хадаартан Дмитрий Константинович Лукин, кини оҕолоро, аймахтара.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа харыстабылыгар туйгуна, Саха Өрөспүүбүлүкэтин физическэй культуураҕа уонна успуорка туйгуна, "Гражданскай килбиэн" бэлиэ хаһаайына, Чурапчы улууһун, Хадаар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, үлэ, успуорт бэтэрээнэ, күндү балтыбыт
ДМИТРИЕВА Варвара Николаевна
соһумардык олохтон туораабытынан, уоллаттарыгар, кийиттэригэр, кыргыттарыгар, күтүөтүгэр, сиэннэригэр, бары чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Романовтар, Ивановтар, быраата Афанасий уонна кырдьаҕас убайа Михаил Эверстовтар.

Педагогическай үлэ бэтэрээнэ, биригэ үлэлээбит кэллиэгэбит
ЯКОВЛЕВА Любовь Алексеевна
олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Иван Ивановичка, кини биригэ төрөөбүттэриэгэр, оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар, биригэ үлэлээбит кэллиэгэлэригэр дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Улуустааҕы үөрэх управлениета, педагогическай үлэ бэтэрээннэрин сэбиэтэ, Сылаҥ орто өскуолатын кэлэктиибэ.

Хадаар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ
ДМИТРИЕВА Варвара Николаевна
соһумардык олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар, чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Таатттаттан Николай Бысыын дьиэ кэргэнэ.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Василий Семенович Собакин аатыгар 26.04.2007 сыллаахха бэриллибит Т 992880 нүөмэрдээх "Үлэ бэтэрээнэ" дастабырыаннаа сүппүтүнэн, дьиҥ суоҕунан аҕыллар.

РЕСПУБЛИКА САХА (ЯКУТИЯ) Администрация Муниципального образования "Бахсытский наслег" Чурапчинского улуса (района)

РАСПОРЯЖЕНИЕ № 23

от 12 мая 2022г.

о согласительной комиссии по вопросам согласования местоположения границ земельных участков при выполнении комплексных кадастровых работ в отношении кадастрового квартала: 14:33:00 4001 на территории МО «Бахсытский наслег» Чурапчинского улуса(района) РС(Я)»

В соответствии с Федеральным законом от 24 июля 2007 года N 221-ФЗ «О кадастровой деятельности», Федеральным законом от 6 октября 2003 года N 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», Уставом МО «Бахсытский наслег», распоряжаюсь:

1. Образовать согласительную комиссию по вопросам согласования местоположения границ земельных участков при выполнении комплексных кадастровых работ в отношении кадастровых кварталов: кадастрового квартала: 14:33:004001 на территории МО «Бахсытский наслег» Чурапчинского улуса(района) РС(Я)» (далее - Согласительная комиссия).

2. Утвердить регламент работы согласительной комиссии по вопросам согласования местоположения границ земельных участков при выполнении комплексных кадастровых работ в отношении кадастрового квартала: 14:33:004001 на территории МО «Бахсытский наслег» Чурапчинского улуса(района) РС(Я)» согласно приложению N 1 к настоящему распоряжению.

3. Утвердить состав Согласительной комиссии согласно приложению N 2 к настоящему распоряжению.

4. Опубликовать настоящее распоряжение в газете «Саха олохо» и разместить на официальном сайте МО «Бахсытский наслег» https://bahsy.sakha.gov.ru/.

5. Контроль над исполнением настоящего распоряжения возлагаю на себя.

И.Ф.Барашков,
глава МО «Бахсытский наслег».

Тел. дириэктэр - Н.М. СТРУЧКОВА.
Глаавнай эдитор - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
1-ый киниэрилиэх эдиэтэр - А.Н. ЗАХАРОВА.
2-с киниэрилиэх эдиэтэр - А.М. СЛЕПЦОВ.
Кэрэхтэлээччи - С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ, М.В. ПЕТРОВА.
Теллэриэдиэтэр - Л.К. ПОНОВА.
Бөҕөтүннүүр - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Түрүөй пөдиэриэмэлэр: СӨ Бырабыыталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Саахалтыа" Судаарыстыбаннай аатынан түрүөйэ
677000, Дьокуускай к., Ординзоокэ уул. 31, 124 кө. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhapechat@mail.ru Российской Федерация Роскомнадзор СО сыалтыырыр 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрациламмыт нөмэрэ – ПИ № ТУ14-00659.

Эдиэтэлээх аадырыыта: 678670, Чураччы сох., Карл Маркс уул., 26 "а".
Телефоннардар: эдиэтэр – 41-332, сталлар – 41-265.
E-mail: sasakh@mail.ru, site: sasakh.ru,
Instagram: @sasakh

Бэчээкэ сакаас: № 20 (11846)
Кэмэнэ: 2 бэч. лист
Ахсаана 1250. Хаһыат сыаната: 20

Автар оҥорор этиэтэр саҥа редакция позициятын этиэ суох түбүктэр буолаллар. Сурук ыытыллар чилиэнэ-дьиэлэнэ-хотарыгар эмиссиялаах аатырыс бэлиэ суох

Хаһыат бөлүмүн бэлиитэр графиката: 16 ч 00 м. Бөлүмүн бэлиитэ: 16 ч 00 м. СӨ Бырабыыталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Саахалтыа" Судаарыстыбаннай аатынан түрүөйэ "Саха олох" хаһыат эдиэтэ. 26.05.2022 с. офсет бөҕөтүннүү. Типография адаарыыта: 678670, Чураччы сох., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс ПИ 1964. Хаһыат иҥэтиллэ бэлиитэ бөҕөтүннүү тохтор.